

В статті подано визначення природоохоронного землепользования, проведено аналіз структури і географічних закономірностей його розміщення в Карпатському регіоні України. Карпатський регіон характеризується унікальними природними ландшафтами, поширенням унікальних видів рослинних асоціацій, що створило передумови для розвитку в теченні значительного періоду своєрідного ресурсоохоронного природоохоронного землепользования. В регіоні розташовано 1601 об'єкт і територія (20,7 % від державного показника) природоохоронного фонду, які займають 659,4 тис. га (17,8 % від державного показника). Показник заповідності регіону становить 11,6 %, що майже в два рази перевищує державний показник. Найбільше кількість в структурі об'єктів і територій природоохоронного фонду регіону займають пам'ятки природи (55,3 %), заповідні урочища (18,2 %) і заказники (14,3 %), але при цьому майже 50 % площ цих територій займають 14 національних природних парків і 21 % - 11 регіональних ландшафтних парків. В останній період в регіоні активно створюються національні природні парки, що займають значительні площі. Але при цьому, в їх структурі домінує господарська зона і включені значительні території без проведення процедури вилучення у старих землепольователів. Значительне більшість площ природоохоронного землепольовання розташовано в Карпатській горній смузі і перебувають в підпорядкуванні різних відомств, що перешкоджає формуванню узгодженої політики їх використання.

Ключові слова: природоохоронне землепольовання, Карпатський регіон України, географічні закономірності, структура земельного фонду, національний природний парк.

Summary:

Z. Pankiv. STRUCTURE AND GEOGRAPHY OF THE ENVIRONMENTAL LAND USE IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE.

The paper defines environmental land use, the analysis of the structure and geographical patterns of its location in the region. The Carpathian region of Ukraine is the primary reproductive habitat land in Ukraine. Natural factors of land use and features of economic activity in the region led to the dominance of agricultural and forestry land use type. Lately actively were developed the environmental, recreational and wellness types of land use that helps to improve the environmental situation and creates a positive image of the region. The Carpathian region is characterized by a unique natural landscape, the proliferation of rare plant groups that situated the development for a long period of peculiar resource-conservation environmental land. The region accounted 1601 area objects (20.7% of the state population) of the Nature Reserve Fund, which occupy 659.4 thousand hectares (17.8% of the state index). Reserve index of the region is 11.6%, almost twice the nationwide rate. The largest share in the structure of the Natural Reserve Fund of the Carpathian region of Ukraine takes natural monuments (55.3%) tracts (18.2) and reserves (14.3), but almost 50% of the area of these territories occupies 14 national parks and 21% - 11 regional landscape parks. In the last period national parks are actively created in the region, which occupy the large areas. However, the economic part dominates in their structure and it includes the large areas without the removal procedure conducted among the users. The vast majority of the environmental land areas is located in the Carpathian mountain zone and is subjected to various departments, which prevents the formation of a coherent policy for their use.

Keywords: residential land use, the Carpathian region of Ukraine, stock of land, land strips, national parks.

Рецензент: проф. Ковальчук І.П.

Надійшла 11.03.2015р.

УДК: 911.3:33:[338.483-53:34]

Михайло МЕЛЬНИЙЧУК, Тарас БЕЗСМЕРТНЮК

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

У статті розглянуто нормативно-правові засади туристсько-рекреаційного використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Охарактеризовано основні блоки законодавчого та підзаконного регулювання системи природно-заповідного законодавства. Проаналізовано основні положення нормативно-правових документів, в яких визначається сутність туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду. Виділено категорії природно-заповідного фонду, в межах яких дозволений розвиток туристсько-рекреаційної діяльності.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, природоохоронні території та об'єкти, природно-заповідне законодавство, рекреаційне природокористування.

Постановка проблеми. Рекреаційна діяльність виступає невід'ємною частиною життя кожної людини. Реалізація рекреаційних потреб населення можлива на різних рівнях, відповідно до яких використовуються об'єкти і

території. Одним з актуальних напрямів на сьогодні в Україні виступає організація рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях, який ще не має достатнього наукового та організаційного обґрунтування, що і обу-

мовлює актуальність його вивчення та подальшого дослідження.

Відповідно до Закону України "Про Загальнодержавну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року" з метою сприяння розвитку рекреаційної та оздоровчої діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачається оптимізація їх рекреаційного використання.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі питання заповідної справи, її структури та принципів організації знайшли своє відображення в роботах В.Шевчука, В.Гетьмана, Ф.Гамора, М.Голубця, В.Комендара, В.Парпана, М.Стеценка. Дослідженням проблем організації рекреаційного природокористування займалися фахівці різних дисциплін, зокрема економісти (О.А.Воробйова, Л.М.Черчик, О.І.Мілашовська, Б.В.Буркинський, М.С.Нудельман), експерти з питань державного управління (З. В. Герасимчук, П. І. Гаман). Деякі аспекти управління рекреаційними зонами розкриті у працях учених-юристів (О.М.Ткаченко, А.М. Орлов, А.Г. Бобкова). Проте, розробки науковців з даної тематики розкривають лише окремі аспекти досліджуваного питання. Тому важливим завданням постає визначення правових основ використання природоохоронних територій та об'єктів у туризмі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження нормативно-правової бази туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду в Україні. Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

- розглянути систему природно-заповідного законодавства в Україні;
- проаналізувати основні положення нормативно-правових документів, в яких визначається сутність туристсько-рекреаційного використання ПЗФ;
- визначити категорії ПЗФ, в межах яких можливий розвиток туризму та рекреації.

Виклад основного матеріалу. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України – ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища [4].

В Україні формується система природно-

заповідного законодавства, що включає наступні основні блоки законодавчого та підзаконного регулювання:

1. Конституційне регулювання природно-заповідних правовідносин, яке закріплює найбільш важливі принципи цих відносин. Стаття 13 Конституції України [7] проголошує, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією.

2. Спеціальне природно-заповідне регулювання, що базується на нормах Закону України "Про природно-заповідний фонд" від 16 червня 1992 р. [4]. Цей закон визначає правові основи організації охорони, наукових досліджень, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Питання охорони та збереження ПЗФ знайшли відображення у законах, підзаконних нормативно-правових актах: постановах Верховної Ради України, указах і розпорядженнях Президента України, постановах і розпорядженнях Кабінету Міністрів України, відомчих актах, зокрема, в наказах та інструкціях Міністерства охорони навколишнього природного середовища України тощо.

3. Загальне еколого-правове регулювання, що базується, насамперед, на нормах Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 р. [11]. Стаття 61 Закону містить поняття ПЗФ, його склад і зазначає, що порядок організації, використання і охорони територій та об'єктів ПЗФ, додаткові їх категорії визначаються законодавством України.

Петров В.В. зазначає, що ПЗФ складається із природних об'єктів, значна частина яких (земля, надра, води, ліси) уже входять до відповідних природоресурсових фондів (земельного, водного, лісового, фонду надр) [10]. Отже, правовий режим територій та об'єктів ПЗФ регулюється так званими поресурсними кодексами – Земельним [5], Лісовим [8], Про надра [6] та Водним [1].

4. Регулювання природно-заповідних відносин нормами інших галузей законодавства, наприклад, цивільного, кримінального, адміністративного, трудового, що визначають підс-

тави та особливості відповідальності за порушення законодавства про охорону територій та об'єктів ПЗФ.

5. Міжнародно-правове регулювання за допомогою ратифікованих Верховною Радою України міжнародних конвенцій, дво- та багатосторонніх угод України з іншими державами світу.

За Законом України "Про природно-заповідний фонд України" виділені 7 категорій природно-заповідних територій та об'єктів – природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища та 4 категорії штучно створених об'єктів – ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Указані природно-заповідні території та об'єкти формують природоохоронний фонд і утворюють природно-заповідну територіальну мережу [2].

Відповідно до ст. 9 Закону "Про природно-заповідний фонд України" одним із видів використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого зазначеним Законом та іншими актами чинного законодавства України, є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях. Дані цілі можуть бути реалізовані, зокрема, шляхом здійснення туризму як активного виду відпочинку в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, причому моделлю збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів як важливого принципу сталого розвитку держави може бути один з різновидів туризму – екологічний, який включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля.

У зв'язку із активним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в рекреаційних цілях, у тому числі для цілей туризму, виникла необхідність у правовому регулюванні цих відносин, що знайшло своє відображення у проекті "Положення про рекреаційну діяльність в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" [9], розробленому Державною службою заповідної справи при Мінприроди України, основною метою якого є створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів.

Дія цього Положення поширюється на

юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм та форм власності, фізичних осіб – підприємців, діяльність яких пов'язана з наданням усіх видів рекреаційних послуг на територіях ПЗФ, та громадян – споживачів цих послуг. Суб'єкти рекреаційної діяльності на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду здійснюють свою діяльність відповідно до вимог чинного природоохоронного законодавства та інших нормативно-правових актів та нормативних документів.

Відповідно до "Положення про рекреаційну діяльність в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" основними напрямками ведення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ є:

1) створення умов для організованого та ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;

2) забезпечення попиту рекреантів на загальнооздоровчий, культурно-пізнавальний відпочинок, туризм, любительське та спортивне рибальство, полювання тощо;

3) обґрунтування і встановлення допустимих антропогенних (рекреаційних) навантажень на території та об'єкти ПЗФ;

4) організація рекламно-видавничої та інформаційної діяльності, екологічної просвіти серед відпочиваючих, туристів у межах територій та об'єктів ПЗФ; формування у рекреантів та місцевих жителів екологічної культури, бережливого та гуманного ставлення до національного природного надбання.

Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється установами ПЗФ, підприємствами, установами та організаціями, яким ці території та об'єкти підпорядковані, забезпеченням таких умов:

1) створення і функціонування рекреаційної інфраструктури на визначених згідно із законодавством територіях та об'єктах ПЗФ;

2) організація та інфраструктурне облаштування туристичних та екскурсійних маршрутів, еколого-освітніх стежок;

3) координація діяльності установами ПЗФ суб'єктів рекреаційної діяльності незалежно від форми власності та підпорядкування з огляду на використання природних та історико-культурних ресурсів у межах територій та об'єктів ПЗФ;

4) створення і ведення інформаційного банку даних щодо рекреаційних закладів, які

розташовані в межах територій та об'єктів ПЗФ;

5) участь у вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, присвячених питанням розвитку рекреації;

6) вивчення, узагальнення та впровадження вітчизняного і зарубіжного досвіду щодо організації рекреаційної діяльності на природно-заповідних територіях та об'єктах.

Рекреаційна діяльність організовується відповідно до функціонального зонування та проектів організації території національних природних парків (НПП) і регіональних ландшафтних парків (РЛП), охорони, відтворення та рекреаційного використання їхніх природних комплексів і об'єктів, проектів організації території біосферних заповідників та охорони їх природних комплексів, а також проектів утримання та реконструкції парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, проектів організації території зоопарків, дендропарків тощо.

Рекреаційна діяльність у межах заказників і пам'яток природи може здійснюватись за умови забезпечення охорони та збереження їхніх природних комплексів відповідно до положень про заказники та охоронних зобов'язань власників або користувачів земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказниками або пам'ятками природи.

Згідно із Положенням рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ України може здійснюватися за такими основними видами:

1) Відпочинок:

- загальнооздоровчий відпочинок;
- культурно-пізнавальний відпочинок;
- короткостроковий відпочинок (від 5-10 годин до 1-2 днів; розбиття наметів і розкладання вогнищ у спеціально обладнаних та відведених для цього місцях).

2) Екскурсійна діяльність:

- екскурсії (прогулянки) маркованими екологічними стежками, а також на виставки, в музеї, засновниками яких є установи ПЗФ, інші суб'єкти рекреаційної діяльності.

3) Туристична діяльність:

- науково-пізнавальний пішохідний туризм;
- орнітологічний туризм (спостереження за птахами);
- етнографічний туризм (кантрі-туризм)

– ознайомлення з народними традиціями,

фольклором, побутом, архітектурою та іншими ментальними цінностями місцевого населення;

- лижний туризм (лижні подорожі та прогулянки);

- велосипедний туризм (прогулянки, подорожі на велосипедах);

- кінний туризм (прогулянки, подорожі на конях);

- водний туризм (спуск річкою на надувних плотах, човнах, катамаранах (рафтинг), катання на водних лижах, прогулянки на човнах);

- спелеотуризм (відвідування печер);

- підводний туризм (підводне плавання з аквалангом, екскурсії до підводних печер і гротів (дайвінг));

- парапланеризм (прогулянки, подорожі на парапланах), дельтапланеризм (прогулянки, подорожі на дельтапланах), балунінг (прогулянки, подорожі на повітряних кулях).

4) Оздоровлення:

- використання рекреантами природних лікувальних ресурсів ПЗФ з метою відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини.

5) Любительське і спортивне рибальство.

6) Любительське і спортивне полювання.

Організаційними формами здійснення у межах територій та об'єктів ПЗФ рекреаційної діяльності, пов'язаної з туризмом, є внутрішній і міжнародний туризм.

"Положення про рекреаційну діяльність в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" також встановлює правила ведення рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів ПЗФ організовується спеціальними адміністраціями установ ПЗФ, а також підприємствами, установами, організаціями, яким підпорядковані ці території та об'єкти. Для забезпечення організації рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ можуть створюватися підрозділи (відділи або сектори рекреації) спеціальних адміністрацій національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, зоопарків. Відповідне положення про підрозділ (відділ або сектор рекреації) має містити вимоги з організації рекреаційної діяльності та затверджується керівником установи ПЗФ.

Підприємства, установи, організації, у підпорядкування яких перебувають території та об'єкти природно-заповідного фонду, здійсню-

ють рекреаційну діяльність у межах цих територій та об'єктів за власними програмами та планами, погодженими з:

– центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища – щодо територій та об'єктів загальнодержавного значення;

– територіальними органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища – щодо територій та об'єктів місцевого значення.

Окрім того, у даному Положенні чітко прописані обов'язки суб'єктів рекреаційної діяльності у межах територій та об'єктів ПЗФ. Суб'єкти рекреаційної діяльності зобов'язані надавати рекреантам необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про рекреаційні послуги, програму обслуговування, можливі ризики під час подорожей, роз'яснення щодо їхніх прав та обов'язків та забезпечувати виконання вимог чинного законодавства щодо раціонального використання природно-рекреаційних ресурсів та їх збереження.

Дане Положення визначає також особливості взаємовідносин установ ПЗФ з іноземними рекреантами та суб'єктами рекреаційної діяльності. З метою активізації участі України у міжнародному співробітництві з питань рекреаційної діяльності у межах природно-заповідних територій та об'єктів установи ПЗФ повинні проводити роботу, спрямовану на укладення багатосторонніх та двосторонніх міжнародних угод у сфері рекреаційної діяльності. Необхідно сприяти широкій участі науковців та громадськості у виконанні міжнародних проєктів, спрямованих на розв'язання проблем охорони довкілля та розвиток рекреаційної діяльності, стажуванню українських фахівців з рекреаційної діяльності за кордоном, розвитку міжнародного екологічного туризму. Важливо систематично аналізувати міжнародний досвід щодо здійснення рекреаційної діяльності, брати участь у підготовці відповідних міжнародних видань, в інформаційному забезпеченні міжнародної туристичної системи.

До установ ПЗФ України, які організовують і здійснюють рекреаційну діяльність, належать: національні природні парки (НПП), біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, зоопарки, дендропарки.

В Законі України "Про природно-заповідний фонд України" в статтях 20-22 регламентується статус і завдання національних при-

родних парків, їх структура, вимоги до режиму охорони та діяльності. Національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення та ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, наукову, оздоровчу, історико-культурну, освітню та естетичну цінність. Одним із завдань, які покладаються на національні природні парки, є створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних об'єктів та комплексів.

Одним із охоронних заходів, передбачених законодавством, слід розглядати функціональне зонування територій природно-заповідного фонду. Так, на території національного природного парку виділяється чотири функціональні зони:

- 1) заповідна;
- 2) регульованої рекреації;
- 3) стаціонарної рекреації;
- 4) господарського використання [4].

В зоні *регульованої рекреації* може бути організований короткотривалий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих та пам'ятних місць. Тут дозволяється організовувати постійні екологічні стежки та туристичні маршрути з відповідним обладнанням. В цій зоні обмежуються рубки лісу головного користування, промислове рибальство, мисливство та інша діяльність, яка може негативно вплинути на природні екосистеми. Дозволяється організація на платній основі любительського рибальства та мисливства.

Зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення пансіонатів, мотелів, санаторіїв, турбаз, спортивно-оздоровчих таборів та культурно-побутових об'єктів. Сюди відносяться території, які характеризуються великим рекреаційним потенціалом і значною потенційною рекреаційною стійкістю при їх використанні. Тут допускається реконструкція природних комплексів з метою створення культурних форм ландшафту за умови максимального використання його природних комплексів.

Потрібно зазначити, що відповідно до функціонального зонування національних природних парків туристсько-рекреаційна діяльність у зоні стаціонарної рекреації може здійснюватися екстенсивним чи інтенсивним шляхом.

На територіях *екстенсивної рекреації* з метою огляду місцевості та відпочинку головним чином створюються туристські маршрути, екскурсійні та прогулянкові еколого-освітні стежки (лінійні, радіальні, кільцеві), обладнуються місця для ночівлі (хижі, білуачні стоянки) тощо. В цій підзоні на спеціально виділених та відповідно обладнаних ділянках дозволяється здійснення промислових видів екотуризму – любительське та спортивне рибальство, збирання грибів, дикорослих плодів і ягід, фотомисливство ("тихе полювання"). Ці види діяльності здійснюються під екологічним контролем працівників служби державної охорони національних природних парків.

На територіях *інтенсивної рекреації* на базі розміщених тут рекреаційних закладів можуть створюватися: гірськолижні комплекси, до складу яких входять лижні поля, траси, канатні (крісельні, бугельні) підйомники, трампліни, льодові стадіони тощо. Зарубіжний досвід свідчить також, що привабливими та економічно вигідними закладами є рекреаційно-акваторіальні комплекси, до складу яких входять пляжі, зупинки для яхт і човнів, готелі та об'єкти обслуговування.

Зонування території кожного національного природного парку проводить згідно Положення і Проекту по організації, охороні, відтворенню та рекреаційному використанню його природних комплексів та об'єктів, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Щодо територій біосферних заповідників, то законодавством встановлюється диференційований режим охорони та використання природних ресурсів шляхом виділення в його межах певних зон – заповідної, буферної та зони антропогенних ландшафтів, яка включає територію традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, рекреації та інших видів господарської діяльності.

За Законом України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 37-38) парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошуються найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою їх охорони та використання з естетичною, виховною, науковою, природоохоронною та оздоровчою метою. З точки зору туристсько-рекреаційного використання на їх території організуються екскурсії та масовий відпочинок населення [4].

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого або регіонального значення. При створенні регіональних ландшафтних парків вилучен-

ня земель, як правило, не проводиться [2]. Виділяють такі функціональні зони з різним режимом охорони та використання:

1) заказна зона об'єднує природо-заповідні території та об'єкти місцевого значення парку (заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища). Масові екскурсії та відпочинок населення в заказній зоні забороняється. Можливе лише проведення наукових екскурсій та освітня і наукова діяльність, що несуть перешкоди загальним вимогам щодо охорони довкілля;

2) зона нестационарної рекреації охоплює маршрути постійних екскурсій та екологічного туризму на території парку. Ця площа може становити 50–70% площі парку і є основою на його території. До неї можуть бути включені угіддя з напівприродною та культурною рослинністю, які є об'єктом демонстрації та складовою ландшафту. Основна вимога до режиму зони – це збереження існуючого ландшафту, заборона будівництва промислових підприємств, що можуть бути джерелом забруднення навколишнього середовища, негативно впливати на рослинний та тваринний світ. У даній зоні можлива реконструкція ландшафту, ренатуралізація окремих ділянок природних комплексів;

3) зона стаціонарної рекреації є невеликою за площею (5–10% території парку) і призначена для розміщення будинків відпочинку, санаторіїв, готелів та інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку. Тут може бути розміщена дирекція парку та центр екологічного виховання, наукові та екскурсійні відділи;

4) господарська зона.

За Законом України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 31–32) ботанічні сади створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних та типових видів місцевої та світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної та освітньої роботи [4].

Територія ботанічного саду може бути поділена на такі зони [2]:

– експозиційну – відвідування цієї зони дозволяється в порядку, що встановлюється адміністрацією ботанічного саду;

– наукову;

– заповідну;

– адміністративно-господарську зону.

Зонування території ботанічних садів проводиться відповідно до Положення про бота-

нічний сад і Проекту організації території ботанічного саду за погодженням з Мінекоресурсів України для ботанічних садів загальнодержавного значення, для ботанічних садів місцевого значення – органами цього міністерства на місцях.

За Законом України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 35–36) зоологічні парки створюються з метою організації екологічної, освітньо-виховної роботи, створення експозиції рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни та розробки наукових основ її розведення у неволі. Одним із основних завдань зоопарків є здійснення різноманітних форм культурного обслуговування, створення умов для відпочинку та дозвілля населення, при цьому зберігати сприятливі умови для утримання тварин. Для забезпечення виконання поставлених перед зоопарком завдань на території виділяються такі зони, як експозиційна, наукова, рекреаційна (призначена для організації відпочинку та обслуговування відвідувачів парку) та господарська.

Дендрологічні парки створюються з метою збереження та вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев та чагарників та їх композицій для більш ефективного наукового, культурного та іншого використання (Закон України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 33–34)). Територія дендрологічних парків може бути зонована відповідно до вимог, встановлених для ботанічних садів за спеціально розробленим Проектом організації території дендрологічного парку. Умови організації, завдання та режим охорони дендрологічних парків такі ж, як для ботанічних садів.

Відповідно до Закону України "Про Загальнодержавну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року" рекреаційна та оздоровча діяльність буде здійснюватись на підставі аналізу інвестиційних можливостей конкретних заповідних територій, розвиток обсягів та асортименту існуючих платних послуг, поліпшення їх якості.

З метою сприяння розвитку рекреаційної та оздоровчої діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачається:

– оптимізація рекреаційного використання територій та об'єктів природно-заповідного

фонду, визначення допустимих рекреаційних навантажень на природні комплекси в кожному конкретному випадку, допустимих видів рекреації та контроль за дотриманням цих норм;

– розвиток спеціальних видів туризму, зокрема: спостереження за тваринами, походи маршрутами історичних та літературних героїв, "наодинці з природою" тощо;

– реалізація економічних проектів установ природно-заповідного фонду у сфері рекреації та інших видів господарської діяльності в тих її формах, що не руйнують і не пошкоджують навколишнє природне середовище;

– широке залучення до рекреаційної діяльності місцевого населення, в тому числі до сільського та екотуризму;

– рекламування рекреаційних можливостей установ природно-заповідного фонду;

– розробка та реалізація нормативних документів щодо спрощення сертифікації туристичних послуг у межах територій установ ПЗФ, оптимізації орендних відносин при використанні рекреаційних об'єктів.

Реалізація цих напрямів забезпечить створення сприятливих умов для відпочинку та оздоровлення населення в природних умовах, екологічно-збалансованого розвитку громад та регіонів, створенню нових робочих місць.

Висновки. Таким чином, основним законом, який визначає правові основи організації та ефективного використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду є Закон "Про природно-заповідний фонд України". Правове регулювання відносин у сфері туристсько-рекреаційного використання природно-заповідного фонду відображено у "Положенні про рекреаційну діяльність в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України", основною метою якого є створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони природних комплексів та об'єктів. Розвиток рекреаційної та оздоровчої діяльності у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду регламентується Законом України "Про Загальнодержавну програму розвитку заповідної справи на період до 2020 року".

Література:

1. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
2. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи: Навчальний посібник. – Рівне: РДТУ, 2000. – 239 с.

3. Екологічне право України: Підручник / За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – К.: Право, 2005. – 380 с.
4. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 46. – Ст. 2038.
6. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
7. Конституція України від 28 червня 1996 року // ВВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Лісовий кодекс України (в редакції Закону від 8 лютого 2006 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 21. – Ст. 170.
9. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України "Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" [Електронний ресурс]. – 2009. – № 330. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0679-09>
10. Петров В.В. Экология и право / В.В. Петров. – М.: Юрид. лит., 1981. – 228 с.
11. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546 (з наступними змінами та доповненнями).

References:

1. Vodnyi kodeks Ukrainy vid 6 chervnia 1995 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1995. # 24. – St. 189.
2. Hryshchenko Yu.M. Osnovy zapovidnoi spravy: Navchalnyi posibnyk. – Rivne: RDTU, 2000. – 239 s.
3. Ekolohichne pravo Ukrainy: Pidruchnyk / Za red. A.P. Hetmana, M.V. Shulhy. K.: Pravo, 2005. 380 s.
4. Zakon Ukrainy "Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy" [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
5. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 25 zhovtnia 2001 r. // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. – 2001. # 46. – St. 2038.
6. Kodeks Ukrainy pro nadra vid 27 lypnia 1994 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1994. # 36. – St. 340.
7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku // VVRU. – 1996. # 30. – St. 141.
8. Lisovi kodeks Ukrainy (v redaktsii Zakonu vid 8 liutoho 2006 r.) // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2006. # 21. – St. 170.
9. Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovishcha Ukrainy "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro rekreatsiinu diialnist u mezhakh terytorii ta ob'ektiv pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy" [Elektronnyi resurs]. – 2009. – # 330. – Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0679-09>
10. Petrov V.V. Ekolohiia y pravo / V.V. Petrov. – M.: Yuryd. lit., 1981. – 228 s.
11. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovishcha. Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1991. – # 41. – St. 546 (z nastupnymy zminamy ta dopovnenniamy).

Резюме:

Мельничук М., Безсмертнюк Т. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРРИТОРИЙ И ОБЪЕКТОВ ПРИРОДНО-ЗАПОВЕДНОГО ФОНДА.

Рассмотрены нормативно-правовые основы туристско-рекреационного использования природно-заповедного фонда. Проанализированы основные положения нормативно-правовых документов, в которых определяется сущность туристско-рекреационного использования ПЗФ. Выделены категории природно-заповедного фонда, в пределах которых разрешено развитие туристско-рекреационной деятельности.

Рекреационная деятельность выступает неотъемлемой частью жизни каждого человека. Реализация рекреационных потребностей населения возможна на разных уровнях, в соответствии с которыми используются объекты и территории. Одним из актуальных направлений сегодня в Украине выступает организация рекреационной деятельности на природоохранных территориях.

Правовые основы эффективного использования природно-заповедного фонда Украины, воспроизводства его природных комплексов и объектов определяет Закон Украины "О природно-заповедном фонде". В соответствии со ст. 9 Закона "О природно-заповедном фонде Украины" одним из видов использования территорий и объектов природно-заповедного фонда является использование их в оздоровительных и других рекреационных целях при условии соблюдения природоохранного режима.

В связи с активным использованием территорий и объектов природно-заповедного фонда в рекреационных целях, в том числе для целей туризма, возникла необходимость в правовом регулировании этих отношений, что нашло свое отражение в проекте "Положения о рекреационной деятельности в пределах территорий и объектов природно-заповедного фонда Украины", основной целью которого является создание условий для организованного туризма, отдыха и других видов рекреационной деятельности в природных условиях.

К учреждениям ПЗФ Украины, которые организуют и осуществляют рекреационную деятельность, относятся: национальные природные парки), биосферные заповедники, региональные ландшафтные парки, парки-памятники садово-паркового искусства, ботанические сады, зоопарки, дендропарки.

В соответствии с Законом Украины "Об Общегосударственной программе развития заповедного дела на период до 2020 года" рекреационная и оздоровительная деятельность будет осуществляться на основании анализа инвестиционных возможностей конкретных заповедных территорий, развитие объемов и ассортимента существующих платных услуг, улучшение их качества.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, природоохранные территории и объекты, природно-заповедное законодательство, рекреационное природопользование.

Summary:

Melnychuk M., Bezsmertniuk T. NORMATIVE AND LEGAL PRINCIPLES TOURIST AND RECREATIONAL USE OF TERRITORIES AND OBJECTS OF NATURE RESERVE FUND.

In the article the normative and legal principles tourist and recreational use of nature reserve fund are considered. The basic provisions of legal documents which are determined the nature tourist and recreational use of protected areas are analyzed. Allocated the category of nature reserve fund within which allowed the development of tourist and recreation activities.

Recreational activities serves an integral part of every human life. Implementation recreational needs of the population possible at various levels, according to which objects and territories are used. One of the priority areas for today in Ukraine is organizing recreational activities in protected areas.

Legal basis for an efficient use of nature reserve fund of Ukraine, reproduction his natural complexes and objects defines the Law of Ukraine "On Nature Reserve Fund". According to Art. 9 of the Act as a type of use areas and objects of nature reserve fund is their use in health and other recreational purposes, subject to conservation mode.

Due to the active use areas and objects of natural protected areas for recreational purposes, including for the purposes of tourism, there is a need for legal regulation of these relations, which reflected in the project "Provision of recreational activities within the territories and objects of nature reserve fund of Ukraine ", whose main purpose is to create conditions for organized tourism, recreation and other outdoor activities.

To institutions of nature reserve fund of Ukraine that organize and carry out recreational activities include: national nature parks, biosphere reserves, regional landscape parks, parks-sights of park and garden art, botanical gardens, zoological and dendrological parks.

According to the Law of Ukraine "On State Program of Development Protected Areas for the period till 2020" recreational activities will be carried out based on the analysis of investment opportunities specific protected areas, the development of the scope and range of existing paid services, improve their quality.

Key words: nature reserve fund, natural protected areas and objects, nature reserve legislation, recreational nature management.

Рецензент: проф. Петлін В.М.

Надійшла 03.04.2015р.

УДК 911.2

Руслана КОЛОДНИЦЬКА

ВПЛИВ АГРОВИКОРИСТАННЯ НА ПРОСТОРОВУ ДИНАМІКУ ТА РОЗВИТОК ГІРСЬКИХ МІСЦЕВОСТЕЙ В МЕЖАХ СУБАЛЬПІЙСЬКОГО ВИСОКОГІР'Я КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Охарактеризовано вплив агронавантажень на просторову динаміку та розвиток гірських місцевостей в межах субальпійського високогір'я Карпатського національного природного парку. Розкрито вплив природних явищ на інтенсивність антропогенного використання та рівень деградації території. Виявлено, що агронавантаження сприяють прискоренню деградаційних процесів у межах верхньої межі лісу.

Ключові слова: просторова динаміка гірських місцевостей, агровикористання, полонинські територіальні системи, антропогенна динаміка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні агронавантаження в межах Чорногірського ландшафту посідають не просто одне з провідних місць, а вони є визначальними на найбільш чутливих його ділянках – у межах територіальних систем субальпійського високогір'я. Тому для науково обґрунтованої оптимізації природи національного парку вкрай необхідним є визначення сучасного стану антропогенно-навантажених систем та тенденцій їх розвитку в просторі й часі.

Інша проблема, яка стоїть перед парком, полягає ще й в тому, що саме ці субальпійські території у своїй більшості належать до охоронних та абсолютно охоронних. У такому статусі ці територіальні системи потребують особливої уваги до збереження тих організаційних механізмів, які відповідають за їх нор-

мальне функціонування. Тобто виникає необхідність знаходження обґрунтованого балансу між охоронними функціями й необхідністю антропогенної експлуатації (передусім через агронавантаження) насамперед полонинських геосистем.

Об'єктом нашого дослідження слугують територіальні системи Карпатського національного природного парку, які перебувають під впливом агровикористання.

Предметом дослідження є властивості досліджуваних територіальних систем і процеси, які спрямовують їх просторово-часовий розвиток.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Географічні дослідження щодо стану територіальних систем, у тому числі й полонинських, на сьогодні вже характеризуються